

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київський університет імені Бориса Грінченка
Українська Академія Азимологічних Наук
Благодійний фонд сприяння розвитку освіти імені Бориса Грінченка

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної
конференції

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ
УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ:
ЯКІСНИЙ ВИМІР

● **28 – 29 березня 2012 року**
м. Київ

Олексюк О.М., завідувач кафедри теорії та
методики музичної освіти
Інституту мистецтв Київського
університету імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук, професор

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянута проблема просторової організації вищої мистецької освіти як основи реалізації компетентнісного підходу. Запропоновано принципи моделювання компетентнісно орієнтованого освітнього простору у вищих мистецьких навчальних закладах.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентнісно орієнтований освітній простір, вища мистецька освіта, модернізація, принципи моделювання.

Тенденції цивілізаційного розвитку (глобалізація та інтернаціоналізація, поширення інформаційних технологій тощо) вимагають від системи вищої освіти якісних результатів підготовки фахівця, здатного самостійно й компетентно приймати рішення, готового до саморозвитку і самореалізації в професійній діяльності. Основою побудови образу фахівця і моделювання його підготовки став компетентнісний підхід, який, спираючись на світову освітню практику, впевнено переходить на позиції ключової методології її модернізації.

Реалізація компетентнісного підходу у вищій мистецькій освіті зумовлюється радикальними змінами, що відбуваються в сферах духовного виробництва і в професійних структурах. Аналіз основних тенденцій розвитку вищої мистецької освіти в Україні свідчить про те, що в сучасних умовах активізується процес пошуку нових стратегій та інноваційних технологій. Однак при цьому важливо, щоб в умовах модернізації вищої мистецької освіти вдалося підготувати фахівця широкої професійної компетентності. Остання включає не лише кваліфікацію, визначену системою набутих знань, умінь і навичок, а й базові особистісні якості, а

також універсальні вміння й здібності, які характеризуються ширшою сферою застосування і визначаються як ключові.

Слід зазначати, що процес модернізації вищої мистецької освіти, як і всієї професійної освіти в Україні, містить низку суперечностей, зокрема, між інтегративною природою ключових компетенцій майбутніх фахівців та відсутністю механізмів ефективного формування. На думку вчених (О.Данилюк, В.Кремень, Н.Крилова, І.Ларіонова, та ін.) усунення суперечностей можливе в умовах організації компетентнісно орієнтованого освітнього простору, що відтворює цілісний фрагмент культурної і професійної реальності. Систематизуючи різні дефініції, І.Ларіонова [3] виділяє декілька основних аспектів розуміння сутності феномена освітнього простору: сукупність освітніх закладів, які реалізують освітні програми різного рівня; педагогічно доцільне організоване освітнє середовище, що забезпечує виховання особистості; спеціально сконструйований контекст розвитку особистості. Ширше визначає сутність компетентнісно орієнтованого освітнього простору О.Шемет [7]. Автор трактує його як «основну організаційну форму освітнього процесу, що відтворює цілісний фрагмент культурної, соціальної чи технічної реальності і забезпечує розвиток професійної свідомості студента, формування у нього певної компетенції через інтеграцію різнопредметного навчального змісту, різних видів діяльності (вербальної, мисленнєвої, навчальної, квазіпрофесійної та ін.), теорії і практики» [7, 42]. Відтак дане поняття ініціює інтеграційний процес, «збираючи» різнопредметні знання у світлі нового розуміння їх.

Мета статті – на рівні теоретичного конструкту обґрунтувати розуміння компетентнісно орієнтованого освітнього простору у вищій мистецькій освіті і визначити принципи його моделювання.

Компетентнісний підхід у вищій мистецькій освіті передбачає особливу організацію освітнього процесу навчального закладу. Якщо кваліфікаційний підхід спрямовано на формування у випускника системи знань, умінь і навичок, що забезпечують різні види професійної діяльності в стабільних

умовах, то реалізація компетентнісного підходу сприяє формуванню готовності до ефективного розв'язання професійних, соціальних, особистісних проблем, до управління гнучкими, міждисциплінарними проектами.

Основним освітнім результатом, необхідним для продуктивної діяльності в різних професійних середовищах є ключові компетентності. До ключових компетентностей студента вищого мистецького навчального закладу належать універсальні для його соціальної адаптації та розвитку духовного потенціалу мистецькі компетентності. Сучасні вчені (А.Вербицький, В.Серіков, Ю.Сенько, В.Слободчиков) вважають, що компетентність як екзистенційна властивість людини – це продукт її власної життєтворчої активності. Отже, у цьому контексті змістом модернізації освіти є не абстрактна педагогічна технологія, а особистісний потенціал учителя. Ключова компетентність описує потенціал, який може стати основою оцінки лише перспективних результатів освіти, характеризує інструментарій розуміння і дії одночасно. Ці ознаки свідчать про інтегративність поняття «компетентність», а також про залежність його наповнення від видів ситуації. Учені виокремлюють типи компетенцій – ключові, загальнопредметні, предметні, а до переліку ключових відносять ціннісно-сміслові, загальнокультурні, навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, особистісного самовдосконалення.

Викладені вище підходи свідчать про те, що важливими компонентами духовних сил особистості є не тільки спрямованість і ціннісно-смістова організація особистості, а й її компетентність, яка проявляється в здатності набувати нові знання і вміння, вирішувати завдання, істотні для професійної діяльності і в цілому для буття. Ключова компетентність відображує загальний рівень інтелектуального, морального та естетичного розвитку особистості, включаючи досвід творення смислів культурно-історичної спадщини різних епох. Водночас духовні сили особистості проєктують

закономірності психічних процесів сприйняття, творчої діяльності, завдяки яким можна розробляти групи предметних компетенцій.

У контексті досліджуваної проблеми неабиякий інтерес становить концепція Д.Леонтьєва [4]. Ґрунтуючись на теоретичних і експериментальних працях сучасних психологів, автор обґрунтовує сутність художньої компетентності і виділяє три аспекти, що утворюють її системну єдність. Перший аспект – когнітивна складність картини світу реципієнта, здатність до сприйняття багато вимірності та альтернативності мистецтва. Другий аспект – це володіння специфічними мовами різних видів і жанрів мистецтва, набором кодів (Ю.Лотман), що дають змогу дешифрувати інформацію в художньому тексті і перевести зміст мови мистецтва на мову людських емоцій і смислів. Третій аспект впливає з діяльності природи художнього сприйняття і являє собою ступінь оволодіння системою вмінь і навичок, що визначають здатність особистості здійснювати адекватну текстові діяльність із розпредметнення. Отож, психологічна структура мистецької компетентності відіграє, згідно з Д.Леонтьєвим, основну роль у виявленні духу часу і творінь рук людських. Це дає підстави вважати, що при характеристиці мистецьких компетентностей як ключових важливо враховувати структуру духовного потенціалу особистості студента і визначати чинники, пов'язані з його соціокультурною детермінованістю.

Пошук джерел формування духовного потенціалу в глибинних процесах середовищних взаємодій стає вельми актуальним. Відтак освітній процес у вищих мистецьких навчальних закладах доцільно розглядати як діалог між особистістю студента та освітнім простором. При цьому ми підтримуємо думку О.Орлова [6] про те, що в освітньому просторі вищого навчального закладу доцільно організовувати феноменологічний тип діалогу / полілогу, в процесі якого відбувається обмін цінностями і розуміння Іншого. Автор наголошує на просторово-часових параметрах, історико-культурному і регіональному контекстах освітнього простору, а також на його включеності в широку соціальну систему, що породжує з позицій

діалогічного підходу світ багатьох Інших. Просторово-часові і людські складові освітнього простору вищого навчального закладу, як відкритої системи, зазначає О.Орлов, зумовлюють його міжкультурні особливості – між поколіннями, професійні, етнічні, політичні, соціальні, расові, гендерні та ін. В епоху глобалізації та інформатизації людського співтовариства ці властивості стають невід’ємним атрибутом кожного вищого навчального закладу, визначаючи тим самим потребу в оновленні цілей, змісту і технологій сучасної професійної освіти.

Теоретичні позиції О.Орлова [6] передбачають ретельну пропедевтичну роботу з вивчення субкультурних особливостей студента, зокрема, маргінальності як неузгодженості в системі відносин індивіда, соціальних етнічних груп з культурою, природним та соціальним середовищем. Це слід враховувати, розв’язуючи важливі проблеми моделювання компетентнісно орієнтованого освітнього простору у вищих мистецьких навчальних закладах.

Зазначимо, що в системі культури існують не тільки субкультури, а й різні динамічні субкультурні утворення змішаних типів. Вони поєднують у різних варіантах культурне середовище соціальних прошарків і груп населення не за ознаками соціально-демографічної належності, а за ознаками соціально-психологічного, ідеологічного, морально-релігійного та психолого-культурного характеру. Йдеться про *транссубкультурне* середовище, яке охоплює сферу міжнаціонального спілкування, немовби нашаровуючи одні субкультурні простори на інші, змішуючи та пронизуючи їх. Це той макрокультурний простір, який задає різні варіанти культурних контекстів (регіональні, міжнаціональні, міжнародні), і з якого випливають *інтерсуб’єктивність та загальнолюдські ідеали*.

У світлі викладених вище позицій чинники компетентнісно орієнтованого простору у вищому мистецькому навчальному закладі характеризуються деякими особливостями. Це пов’язано з тим, що молодіжна субкультура в цілому відзначається інтенсивними пошуками

смислу і мотиву життя. Важливим для неї стає образ і взірць ідеального героя, який у рамках цієї субкультури персоніфікує, зокрема, ступінь конфронтаційності стосовно оточуючого суспільства та його культури. Характерною ознакою молодіжної субкультури є інноваційний пошук нових культурних архетипів, апробація нових культурних норм, ідей, уявлень. До таких соціальних інноваційних груп належить і студентська молодь, яка створює інтелектуальне і творче середовище, сприяючи пошуку й утвердженню нових культурних норм, ідей та уявлень.

Варто мати на увазі також те, що, з одного боку, розвиток особистості студента – це соціальний процес, який спричинює зближення моделей його поведінки з вимогами суспільства, а з іншого, індивідуальне нагромадження власного життєвого і культурного досвіду, особливе входження в культуру і участь у ній. Останнє пов'язане з *феноменом менталізації (одухотворення, самоактуалізації)*, що виявляється в породженні та функціонуванні ціннісно-сміслової свідомості особистості і зумовлює особливості її самовизначення (О.Киричук, В.Карпенко). Вирішальна роль у цьому процесі належить самосвідомості особистості, розвиненість якої «доростає» до рівня світоглядного осмислення світу, включає світогляд. Вихідним моментом в аналізі самосвідомості може слугувати «Я – концепція», яка є сукупністю уявлень індивіда про себе і до якої входить переконання, оцінки і тенденції поведінки (Р.Бернс).

На наш погляд, *самовиховання* як універсальне джерело духовного саморозвитку особистості *пов'язане із самовдосконаленням і культурним самовизначенням*. Останнє відбувається на основі вироблення свого, індивідуального ставлення до соціокультурного простору – найближчого субкультурного і більш віддаленого транссубкультурного середовища. Ступінь розвиненості рефлексії визначає ставлення студента до конкретної групи, соціокультурного середовища, до субкультур, врешті-решт, зумовлює характер включення в культурну діяльність.

Субкультурний та національно-культурний простори створюють умови для прояву безпосереднього впливу соціальних інститутів – мистецьких навчальних закладів, засобів масової інформації, родини, тобто на формування духовного потенціалу особистості. Як зазначає Н.Крилова [2], це сама реальність і емпірія культурного контексту, тобто тих поєднань і зв'язків окремих культурних полів, субкультурних і транссубкультурних просторів, які утворюють деяке єдине (зрима й оглядове) ціле.

Варто підкреслити, що компетентнісно орієнтований освітній простір у вищій школі має вигляд послідовності взаємопов'язаних освітніх просторів, забезпечуючи такий рівень оволодіння теоретичними поняттями, який дає змогу оперувати ними як складними категоріальними системами. Неабиякий інтерес у цьому контексті становить концепція інтегрального освітнього простору О.Данилюка [1], згідно з якою інтеграція розкривається у взаємопроникненні знання й свідомості. Очевидно, що важливу роль у такому процесі відіграють міждисциплінарні зв'язки, які задають можливість застосовувати знання з однієї дисципліни у процесі навчання іншої. Згадуваний простір можна розглядати як своєрідний віртуальний навчальний міждисциплінарний полігон, в якому, складаються умови для багаторазового застосування знань з кожної дисципліни поза межами самої дисципліни [7].

Цілком погоджуючись з авторами проаналізованих концепцій інтегративного знання в професійній освіті, зауважимо, що проблеми сучасної дійсності вимагають розроблення нових наукових підходів, орієнтованих на виявлення головних напрямів науково-педагогічної діяльності з врахуванням глибини кардинальних зрушень, які принципово змінюють людське співтовариство. Утворені при цьому опозиційні пари проблем глобалізації світового простору і збереження національних культур; прискорення темпів науково-технічного прогресу – ціннісного статусу науки і мистецтва тощо) – створюють предметне поле для інтегративного знання. На передній план виходить новий, вищий рівень інтеграції знань, пов'язаний із законами самоорганізації Універсуму.

Вочевидь, що в сучасних умовах відмови від лінійної концепції прогресу і відповідних їй класичних філософських інтерпретацій науково-педагогічне співтовариство дедалі більше усвідомлює необхідність нового погляду як на мистецтво, так і на його виховний потенціал. При цьому виникає низка проблем, що вимагають ретельних досліджень з мистецтвознавства, соціології, культурології, а також фізики, біології, математики тощо. Ці галузі об'єднує те, що вони досліджують універсальні закономірності складно організованих систем, функціонування яких і намагається пояснити синергетика. Розкриваючи системність і динаміку навколишнього світу, підводячи до бачення його універсальне єднання, синергетичний підхід може стати основою модернізації змісту мистецької освіти завдяки інтеграції різнопредметних наукових знань, і, зокрема, природничо-наукових і гуманітарних.

Об'єктивна необхідність реалізації соціокультурного потенціалу країни обумовлює моделювання компетентнісно орієнтованого простору у вищих мистецьких навчальних закладах. Доцільність моделювання визначається системністю професійної діяльності людини. Моделювання компетентнісно орієнтованого освітнього простору у вищих мистецьких навчальних закладах передбачає гармонізацію змісту, технологій, уявлень про результати навчання, рівні включеності студентів у культурне середовище тощо. Інтегративним чинником побудови освітнього простору є ключові і предметні компетенції.

В основу моделювання компетентнісно орієнтованого освітнього простору у вищих мистецьких навчальних закладах доцільно покласти такі принципи:

1. Принцип цілісності – відображає внутрішню єдність життєвого простору і духовного світу людини. Онтологічною основою цілісності компетентнісно орієнтованого освітнього простору є суб'єктність, завдяки якій відбувається встановлення конструктивного зв'язку людини з буттям.

2. Принцип культуровідповідності – передбачає побудову компетентісно орієнтованого освітнього простору відповідно до моделі культури з урахуванням її багатошаровості, внутрішньої неоднозначності, з опорою на сучасні соціокультурні процеси.

3. Принцип єдності інтеграції і диференціації – виражає взаємодію різних субпросторів і забезпечує автономне існування частин у межах цілого.

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу сутності компетентісно орієнтованого простору у вищій мистецькій освіті, можна виділити такі його найхарактерніші риси:

- відображає взаємозв'язок рівнів включення студентів вищих мистецьких навчальних закладів у культуру (ментальний, субкультурний і транссубкультурний);
- характеризує джерела розвитку духовного потенціалу студентів (самопізнання, самовдосконалення, самоактуалізація);
- реалізує міждисциплінарний синтез у змісті професійної мистецької освіти;
- забезпечує органічне включення освітнього процесу вищого мистецького навчального закладу у всі види життєдіяльності його суб'єктів.

ДЖЕРЕЛА

1. Данилюк А.Я. Теория интеграции образования. Ростов- на-Дону. 2000. – 409 С.
2. Крылова Н.Б. Эстетический потенциал культуры. – М.: Прометей, 1990. – 146 с.
3. Ларионова И.А. Формирование профессиональной мобильности будущих специалистов социальной сферы // Педагогика. – 2010. – № 8. – С.45-41.
4. Леонтьев Д.А. Художественная компетентность как характеристика личности // Эмоции, творчество и искусство. Тезисы докладов международного симпозиума. – Пермь, 1997. – С.64-65.

5. Олексюк О.М., Ткач М.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посіб. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
6. Орлов А.А. Развитие познавательного потенциала студентов в образовательном пространстве педагогического вуза // Педагогика. – 2009. – № 8. – С.47-57.
7. Шемет О.В. Пространственная организация компетентностно ориентированного образовательного процесса в вузе. // Педагогика. – 2010. – № 6. – С. 40-44.
8. Шемет О.В. Дидактические основы компетентностного подхода в высшем профессиональном образовании // Педагогика. – 2009. – №10. – С. 16-22.

Аннотация. В статье рассматривается проблема пространственной организации высшего художественного образования как основы реализации компетентностного подхода. Предложены принципы моделирования компетентностно ориентированного образовательного пространства в высших художественных учебных заведениях.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентностно ориентированное образовательное пространство, высшее художественное образование, модернизация, принципы моделирования.

Annotation. In the article the considered problem of spatial organization of higher artistic education as bases of realization of kompetentnisnogo approach. Principles of design of kompetentnostno of the oriented educational space are offered in higher artistic educational establishments.

Keywords: kompetentnisniy approach, kompetentnisno is oriented educational space, higher artistic education, modernization, design principles.